

**СОЦІОФОНЕТИЧНИЙ ОПИС УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ
МОЛОДІ (ШИПЛЯЧІ – СВИСТЯЧІ, ЇХ ПРЕ- ТА ПОСТПОЗИЦІЯ)**

У статті зроблена спроба виявлення, аналізу та опису девіацій, що виникають у результаті порушення норм орфоєпії, зокрема вимови шиплячих перед свистячими та навпаки, а також передньоязикових звуків [д],[т] перед ними. На основі соціопитування (запис на аудіоносії) виокремлено стійкі та слабкі норми вимови, вказано важливі вимовні проблеми.

Ключові слова: соціопитування, стійкі та слабкі норми вимови, девіації, шиплячі, свистячі, звуки [д],[т].

Ставлення до кодифікованої літературної норми різко змінилося в часи соціальних зрушень, лібералізації усіх сфер суспільного життя. З одного боку рефлексії над мовною нормою, як зазначає С.Єрмоленко, свідчать про явище соціологізації наукової, власне лінгвістичної сфери, з другого - виявляють складні процеси утвердження статусу української мови, проблеми культивування в суспільстві літературного різновиду як вищої форми національної мови [7, с. 275]. У суспільстві з високим рівнем освіти й культури неодмінно культивується висока оцінка зразкової літературної мови. Літературна мова, при всій своїй різноманітності, є, безумовно, чимось єдиним, проте цього ніяк не можна сказати про вимову, де зазвичай спостерігаються різні варіанти, які не виходять за межі норми.

Однією із основних комунікативних ознак культури мовлення є правильність, тобто визначальна ознака культури мовлення, яка полягає у відповідності його літературним нормам, що діють у мовній системі. Сьогодні існує багато праць, спрямованих на підвищення культури спілкування й культури української мови, наприклад праці О. Пономарева, О. Сербенської, Н. Бабич, С. Єрмоленко, с. Караванського, М. Пентиліук, Г. Волкотруб, О. Горбул, О. Кубрак, Т. Чмут, с. Шевчук та ін. Українську школу орфоєпії представляють Н.І.Тоцька, М.А.Жовтобрюх, М.Ф.Наконечний, М.М.Фащенко. Питання літературної вимови завжди цікавило й українських дослідників у діаспорі, про що свідчать публікації І. Огієнка, Я. Рудницького, О. Горбача.

Порушення норми є суспільно небезпечним явищем, оскільки неодмінно фіксуються у сфері свідомого чи підсвідомого, спричиняють формування неправильних лінгвостереотипів і тим самим заважають виробленню й закріпленню літературних норм у соціумі. Проблемою девіативності займалися Ю. Апресян, В. Девкін, В. Виноградов, Т. Булигіна, А. Шмельов, О. Падучева. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки створено концепції, за якими: помилки досліджуються задля удосконалення мовлення, підвищення рівня грамотності мовців (Н. Бабич, М. Волощак, Н. Непийвода) [1; 4; 11]; аналізуються у практичній стилістиці як джерело кодифікації норм (Н. Ботвина, О. Пономарів) ; осмислюються

причини виникнення помилок та досліджуються шляхи їх усунення й попередження (В. Мамушин, Л. Покровський).

Основна мета нашого дослідження – зробити спробу виявлення, аналізу та опису типових помилок вимови, зокрема вимови шиплячих перед свистячими та навпаки, а також передньоязикових звуків [д], [т] перед ними, залежно від сфери діяльності респондентів. Об'єкт дослідження: українське мовлення молоді різних сфер та вікових груп, зокрема його орфоепічна нормативність. Предметом дослідження є володіння орфоепічними нормами сучасної української мови, зокрема орфоепією звукосполук (шиплячі перед свистячими; свистячі перед шиплячими; африкатизація [т], [т'] перед свистячими та шиплячими; африкатизація [д], [д'] перед свистячими та шиплячими). Попередниками у дослідженні окремих питань проблеми – передусім соціофонетичного опису української мовлення – можна назвати Н.І. Тоцьку, Л.І. Прокопову [12], М. М. Фащенко [13].

Норми вимови сьогодні, на жаль, ігноровані, про що свідчать численні мовленнєві девіації респондентів. Соціофонетичне опитування було проведено студенткою 2 курсу Ткачук Іриною, зібраний матеріал зафіксовано на аудіоносії (диктофоні). Респонденти - учні 10-11 класу Савранської ЗОШ, студенти філологічного факультету болгарського та українського відділень Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова, хіміки-лаборанти СПТУ. Для соціопитування було підібрано слова, у яких можна простежити володіння орфоепією звукосполук: [дйеву́йіс':а], [мйелу́йіс':а], [зв'áz'с'а], [мор'óц'с'а], [д'óс'ц'і], [см'уз'ц'і], [ху́стоц':і], [п'рін`іш:у], [в'ір`іш:у], [п'арашч'ин], [в'ів`іш:у], [моту́жч'ин], [ж:увати], [в`ідзступ], [в`ідззнака], [в`ідзцентровий], [в`ідз:еркалення], [в`ідз:еркалення], [п`іджж'ивіти], [в`іджж'истити], [п`іджж'шукати], [п`іджж:ерела], [б'ра́цтво], [кор'іц:е].

У мовному потоці звуки виступають не відокремлено, а разом, тому вони взаємодіють один з одним і уподібнюються. Як відомо, українській мові властиві уподібнення за дзвінкістю, м'якістю, місцем і способом творення в групах приголосних. В українській орфоепії діють два закони – вимова свистячих перед шиплячими і шиплячих перед свистячими. Шиплячі приголосні перед свистячими внаслідок регресивної асиміляції за місцем творення змінюються на свистячі: бачи́шся [бачис':а], запоро́жці [запоро́з'ц'і], водичці́ [водиц':і], качці́ [кац':і]. Свистячий приголосний перед шиплячим є слабким і зазнає змін – звучить як шиплячий через асиміляцію за місцем творення: безжа́лісний [беиж:ал'існий], розжа́рений [рож:ареиний], відні́сиши [в`ідн`іш:у] [6, с. 64]. Передньоязиковий приголосний [д] перед свистячими внаслідок регресивної асиміляції за способом творення змінюється на свистячий [д̂з], а за способом і місцем творення - на шиплячий африкат [д̂ж]: [д] + [с] → [д̂зс]: відступ [в`ідзступ]; [д] + [ц] → [д̂зц]: відцура́тися [в`ідзцура́тиес'а]; [д] + [ш] → [д̂жш]: відшлі́фувати [в`іджшл'іфувати]; [д] + [ч] → [д̂жч]: відч'ині́ти [в`іджч'иені́ти]; [д] + [ж] → [д̂жж]: віджива́ти [в`іджж'иева́ти]; [д] + [з] → [д̂зз]: відзвук [в`ідззвук] [3, с. 125].

У мовленні студентів спостерігається уподібнення свистячих наступним шиплячим: *прині́сиши*, *Парасч'ин*, *виві́зиши*, *моту́зч'ин*, *зжува́ти*. 80% студентів філологічного факультету першого та другого курсів підтверджують загальноприйняті кодифіковані норми: [п'рін`іш:у], [п'арашч'ин], [в'ів`іш:у], [моту́жч'ин], [ж:увати]. Майже всі лаборанти хімічного факультету вимовляють

чітко кожен звук, без уподібнення: [сш] замість [ш:], [сч] замість [шч], [зш] замість [жш], [зч] замість [жч], [зж] замість [ж:]. Близько 50% учнів 10-11 класів Савранської ЗОШ допускають такі ж помилки. Отже, можна засвідчити вплив правопису на вимову респондентів. Правопис із самого початку став головним чинником нормування й регулювання не лише писемної форми літературної мови, а й усної: написане сприймалось й сприймається переважною більшістю носіїв літературної мови як норма вимови. Таким чином, правопис, у багатьох моментах не відбиваючи домінуючих у мові особливостей вимови, завжди впливав на неї. Тому усне літературне мовлення під впливом орфографії набувало неорганічних для української мови рис: ці особливості почали стосуватися не лише звукового образу мовлення, а сягали глибинних змін – фонемного рівня мови [10, с. 183]. Орфоепічна норма не повинна далеко відходити від правопису, хоч і не треба прагнути до повної відповідності вимови і орфографічної норми [2, с. 41-42].

Кодифіковані норми вимови, які формувалися у тісному зв'язку з орфографічними, простежуються ще в рукописах, першодруках старої та нової української літературної мови, а перші дослідження вченими особливостей української літературної мови викладені ще у працях ХІХ століття. Про особливості української вимови, зокрема особливості вимови звукосполук, які були досліджені нами, є свідчення у багатьох правописних системах, побудованих більшою чи меншою мірою на фонетичних засадах. Можемо провести паралелі між сучасною вимовою української мови та пам'ятками, в яких фіксовано ті зміни, які відбувалися у мовленні і які становлять тепер орфоепічну норму. Наслідки асиміляції свистячого перед шиплячим засвідчують писемні пам'ятки ХІІ-ХІV ст.: *ижьъженуть* (Єв. 1270, 20). Асиміляція свистячого перед наступним шиплячим відбита і в літописі С. Величка: *рожжаковало* (187), у фразеологічній збірці К. Зиновієва: *ро(ш)чину* (235) [10, с. 180]. Отже, в писемних пам'ятках переважає закріплена на письмі асиміляція свистячого перед шиплячим, а більший відсоток української молоді ігнорує ці тонкощі вимови.

85 % філологів болгарської мови вимовляють правильно шиплячі перед наступним свистячим в усіх із запропонованих слів, а саме: *дивуєшся* [диєу'јуіс':а], *милуєшся* [миєу'јуіс':а], *зв'яжся* [зв'яз'с'а], *морочся* [мор'оц'с'а], *дощі* [д'оц'ц'і], *сму́жці* [смуз'ц'і], *хусточці* [ху́стоц'і]. 90 % учнів допустили помилку при вимові слів *зв'яжся*, *морочся*: [зв'аіс'а] замість [зв'яз'с'а], [мор'оц'с'а] замість [мор'оц'с'а]. Крім відсутності уподібнення внаслідок асиміляції, можемо спостерігати оглушення дзвінкого, що також є порушенням норм. У сучасній українській літературній мові дзвінкі приголосні завжди звучать дзвінко – в кінці слова і перед глухими приголосними (за окремими винятками). Про це, за даними дослідженнями М. М. Фащенко, знають 50-60% студентів першого курсу українського відділення (*соло[д]кі*, *ва[ж]кий*, *лісово[з]*), 55-65 % студентів третього курсу та вчителів-мовників (*голу[б]чик*, *ні[д]пасич*) [13, с. 16]. Щодо студентів хімічного факультету – слова *дивуєшся* [диєу'јуіс':а], *милуєшся* [миєу'јуіс':а] вимовлені правильно всіма учасниками опитування, викликало труднощі слово *хусточці* [ху́стоц'і], де без потреби пом'якшували [ч] та не уподібнювали його до [ц], що суперечить кодифікованій вимові. Слід зазначити, що палаталізований [ч] більш властивий російській мові, тому спостереження показує, що цей звук вживається переважно жителями міста, які спілкуються російською. Лише 10 % філологів української мови дотримались рамок правильної вимови, більшість студентів у слові *дощі* допускали регресивну асиміляцію за дзвінкістю без уподібнення до свистячого:

[д'ожц'і] замість [д'ос'ц'і]. В інших прикладах слів спостерігаємо наступне: [жс'] замість [з'с'], [чс'] замість [ц'с'], [ж ц'] замість [з'ц'], [чц'] замість [ц':]. Слід зауважити, що для асиміляції велике значення має темп мовлення. При швидкому темпі асиміляція відбивається повно. При повільному - асиміляція може мати лише частковий характер.

У досліджуваних пам'ятках нової української літературної мови виявлено: послідовно передається на письмі асиміляція шиплячого перед свистячим у граматиці О. Павловського: *преться (91), печуроцьці (82)*. Яскраво представлена ця вимовна особливість у П. Куліша: *запорозці, книзці, довідається*. Але вимова шиплячого [ж] перед свистячим як свистячого внаслідок асиміляції за місцем творення не засвідчується на письмі у словнику П. Білецького-Носенка: *запорожській*. Очевидно, вимова [ж] перед свистячим була різною, тому засвідчуються паралельні написання у рукописах Т. Г. Шевченка: *запорожци, запорозци*. Зрідка представлена вимова [ш] перед свистячим як [с'] в альманасі «Русалка Дністрова»: *вибирається (197), зведеться (100), але нап'єшся (18)*. Виразно зафіксовано вимову [шс] як [с'с'] в рукописах Т. Г. Шевченка: *смієшся (399), птаства (235)*. Вимова [чц] як [ц'ц'] започаткована ще в «Енеїді» Котляревського, а в рукописах Т. Г. Шевченка передається двома літерами щц або однією ц: *вкупоци, хатиноци, ріцці, купоци*, однак відповідна асиміляція не засвідчується у західноукраїнських джерелах – у «Русалці Дністровій», у граматиці М. Осадци, але передається у фразеологічній збірці К. Зіновієва [10, с. 182].

Асиміляцію передньоязикового приголосного [д] перед свистячим продемонстрували правильно як [дз] лише 50 % студентів філологічного факультету. Школярі у словах *відзнака, відцентровий, відзеркалля* чітко вимовляють [д] та [з], деякі оглушують [з], вимовляючи його як [с], та [д] при вимові переходить у свою глуху пару [т], тобто також оглушується, це є грубим порушенням мовної норми. Майже 50 % хіміків вимовляють *[в'ідзнака]* замість *[в'ідзнака]*, безперечно, впливає темп мовлення та відсутність теоретичних знань. Загалом приголосні [дз] та [дж] у деяких граматичних формах, очевидно під впливом російської мови, переходять у звичайні фрикативні звуки або й зовсім випадають, наприклад: *[звоник]*.

На позначення [дз] у граматиці Я. Головацького вживається зрідка буквосполучення дз: *дзвонь (9), дзень (219), але звонь (9)*, М. Осадца буквосполучення дз не використовує: *зеркало (24), звонь (27)*. Буквосполучення дз на позначення африката використовується в «Енеїді» І. П. Котляревського: *дзвинь (7)*, зрідка в альманасі «Русалка Дністровая»: *задзвонити (20), але звонят (32)*, у словнику П. Білецького-Носенка: *дзига (114), але кукуруза (199)*. Африкатизація [д] перед наступним свистячим приголосним у досліджуваних історичних джерелах не передається: у П. Куліша: *громадську, людьми*; у словнику П. Білецького-Носенка: *людськість*; у «Русалці Дністровій»: *молодці*; у граматиці Я. Головацького: *по людски*; у граматиці М. Осадци: *одинадцять*. Хоча у старій українській літературній мові зрідка трапляється: *людського* у збірці К. Зіновієва. У рукописах Т. Шевченка відповідна мовна норма теж не відбита: *людського, людського* [10, с. 183], отже цю норму відносимо до нестійкої.

Щодо переходу передньоязикового [д] у африкат [дж] перед шиплячими маємо: учні 10-11 класів вимовляють *[п'іджжєвєвити]* замість *[п'іджжєвєвити]*, тобто [д] переходить у [дж], а має вимовлятися як [джж], інші представлені слова вимовляють так, як вони написані. 30 % студентів-філологів болгарського та

українського відділень знають про часткове афrikативне уподібнення передньоязикового наступним свистячим, шиплячим та афrikатом, про що свідчить в основному правильна вимова слів: відчислити, відчистити, від джерела, де [дч] вимовляють як [д̂жч], а [д̂дж] – як [д̂ж:]. За свідченням М.М. Фащенко, із 15 студентів першого курсу набору 1998 року правильну вимову слів порадились та підживити не зафіксував ніхто, в основному вимова ототожнювалась з написанням [13, с. 19]. Такі девіації можемо спостерігати і зараз, але ситуація дещо краща. Половина лаборантів-хіміків допустили помилку у слові відшукати: [v`itʃʊkati] замість [v`id̂ʃʊkati]. Бачимо, що помилка оглушення дзвінких, які мають уподібнюватися є типовою для всіх учасників опитування.

Щодо історичних пам'яток – афrikатизація [д] перед шиплячими, за винятком одного слова *оджже* у граматиці О. Павловського, не відбита у пам'ятках ХІХ століття. Пам'ятки засвідчують афrikат порівняно пізно, не раніше кінця ХVІ – поч. ХVІІ століття в українській писемності з'являється [д̂ж]: *раджу, єжджу, поуджу, Гуджуль*. Для позначення афrikати [д̂ж] в західноукраїнських граматиках вживається буквосполучення дж тільки у дієслівних формах. У граматиці М. Осадци: *походжати (27), саджати (27)* [8, с. 184]. Однак у мовленні студентів, за спостереженням Л. І. Прокопової, Н. І. Тоцької, [д̂ж] переходить у звичайний фрикативний. Отже, нормативна вимова [д] як афrikати перед свистячими та шиплячими приголосними сьогодні є важливою орфоепічною проблемою [12, с. 21]. Літературна вимова [д̂з] та [д̂ж], зокрема асимілятивного характеру, як реалізація слабкого [д], часто порушується. Як правило, важко впроваджується в мовлення звук, не властивий певній артикуляційній базі. Але органічність для української мови дзвінких афrikат [д̂ж] та [д̂з] засвідчена історією. Зазначивши, що переважна частина українських слів із звуком [д̂з] належить до питомої лексики, не заперечуючи засвоєння частини іншомовних слів із цим звуком, Ю. Шевельов доводить питомість цього афrikати для української мови, оскільки система фонем української мови не мала дзвінкого відповідника [ц], у ній було вільне місце для [д̂з]. Афrikатизація [т], [д] загалом є найменш засвоєним орфоепічним явищем [5, с. 31], оскільки вона відноситься до слабких норм української літературної мови.

Приголосний [т] перед [с], [ц], [ч], [ш] за нормами вимовляється відповідно як [ц], [ц:], [ч:], [чш]: [*кв'іч:ати*], [*коріц:е*], а [т'] [с'] [ц':]: [*см'ійец':а*], [*в'ітайец':а*]. Наявні помилки при вимові приголосного [т] перед [с], [ц], [ч], [ш] у словах *братство* [*брацтво*], *корітце* [*коріц:е*]. 80 % студентів філологічного факультету вимовляють правильно, тоді як майже всі школярі демонструють наступну вимову: [*брáтство*], [*корітце*], знову ж відповідно до написаного. Більша частина хіміків вимовляють так само, як це роблять школярі, що свідчить про їх рівень культури мовлення. Кілька хіміків говорять: [*корідце*], тобто [т] при такій вимові переходить у свою дзвінку пару, а асиміляція не відбувається. Диференційні ознаки виявляємо шляхом зіставлення живого мовлення з кодифікованою нормою. У рукописах Т.Г.Шевченка у дієслівних формах фіксується: *моляця (1,1), гойдаюця (3,1)*, тобто вимова [т] перед [ц'] як свистячого частіше фіксується на письмі. Етимологічне -тсья засвідчено як [тц'] у творах П. Куліша: *зоветця (53,149,1861)*, як -тсья (крім єдиного випадку *розільецця (65)* в альманасі «Русалка Дністрова»). І тільки О. Павловський етимологічне -тсья передавав послідовно як [ц'ц'а]: *бицьця* [9, с. 520]. Абсолютно

послідовно у досліджуваних джерелах у кінці дієслівних форм фіксується вимова [т'] перед [с'] як свистячого, написання якої передається буквосполуками -тця, -тьця: у «Марусі» Г. Квітки-Основ'яненка – *зберутця* (30), *стараецця* (31); у «Кобзарі» П. Гулака-Артемівського – *ловитця* (7), *трапитця* (16); у «Кобзарі» Є. Гребінки – *нахваляютьця* (9), *наберетця* (11). У творах Т.Г. Шевченка засвідчена вимова [т'с'] як [ц']: *моляця* (1,1), *гойдаюця* (3,1), [9, с. 520]. О. Павловський -ться послідовно передавав як [ц'ц'а]: *барыцьца* (6), *дывувацьца* (34) [8, с. 70].

Як свідчать наші спостереження, норми вимови перебувають у тісному зв'язку з сферою діяльності молоді: лаборанти хіміки вдвічі більше допускають помилок при вимові, ніж філологи та учні школи. Можна також зазначити, що учні одинадцятого класу краще володіють орфоепічними нормами, ніж десятикласники. Ті норми вимови звукосполук, які хоча чинним правописом не фіксуються, але тривалий час фіксувалися на письмі у ХІХ столітті, є найстійкішими в усному мовленні. Ті ж вимовні особливості звукосполук, що не фіксувалися в пам'ятках або фіксувалися зрідка, хоча й стали нині орфоепічними, належать до нестійких, найчастіше порушуваних. НУЛМ розвила й вдосконалила ті традиції СУЛМ, які спиралися на усне народне мовлення, тому значна частина вимови звукосполук, що згодом стала орфоепічною нормою, має глибинне коріння.

Суспільна функція мовної норми полягає в обов'язковому дотриманні кодифікованої мовної норми та усуненні девіацій, що виникають у результаті її порушення. Недотримання рівневої мовної норми, зокрема орфоепічної, свідчить про потребу формування мовного середовища, шліфування в загальноосвітніх закладах, у вищій школі, у засобах масової інформації.

Література

1. *Бабич Н. Д.* Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
2. *Бойко В.* Проблема орфоепії української мови / В.Бойко. – Мовознавство. – № 11. – 1937 - С.41 – 46.
3. *Бондар О.І.* Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія / О.І.Бондар, Ю.О.Карпенко, М.Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ» Академія», 2006. – 367 с.
4. *Волощак М.* Неправильно – правильно: довідник з українського слововживання: за матеріалами засобів масової інформації / М. Волощак. – К.: ВЦ «Просвіта», 2000. – 128с.
5. *Горпинич В.А.* Русско-украинский орфоэпический словарь / В.А.Горпинич. – К., 1992. – 254 с.
6. *Жовтобрюх М.А.* Основа і принципи української літературної вимови / М.А.Жовтобрюх // Українська мова та література в школі. – № 6. – 1976. – С. 63 – 75.
7. Літературна норма і мовна практика: [монографія] / С.Я. Єрмоленко, с. П.Бибик, Т.А.Коць, Г.М.Сюта, с. Г.Чемеркін / [за ред. С.Я.Єрмоленко].– К., 2013 – 320с.
8. *Микитин-Дружинець М. Л.* Кодифікована вимова приголосних у граматиці ХІХ ст. / М.Л.Микитин-Дружинець // Записки з українського мовознавства. – № 16. – Одеса: Астропринт, 2006. - С. 62 – 71.

9. *Микитин М. Л.* Відбиття орфоепічних норм у західноукраїнських граматиках ХІХ століття (на матеріалі граматик Я.Головацького та М.Осадци) / М.Л.Микитин // Вісник Львівського університету.– Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2004. – Серія філологічна. – №34. – С. 519-525.

10. *Микитин М. Л.*Кодифікована вимова звукосполук у пам'ятках ХІХ ст. / М.Л. Микитин // Записки з українського мовознавства. – № 12. – Одеса: Астропринт, 2003. – С. 180 – 188.

11. *Непийвода Н. Ф.* Сам собі редактор: Порадник з української мови / Н. Ф. Непийвода. – К.: Укр. книга, 1998. – 238 с.

12. *Прокопова Л. І., Тоцька Н.І.* Соціофонетичний нарис українського мовлення сучасної молоді / Л.І. Прокопова, Н.І. Тоцька // Мовознавство. – № 6.- 1990. – С. 17 – 26.

13. *Фащенко М. М.* До проблем орфоєпії / М.М.Фащенко // Записки з українського мовознавства. -№ 9.- Одеса, 2000.- С. 369 – 380.

М. Л. Дружинець,

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра украинского языка

СОЦИОФОНЕТИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ УКРАИНСКОЙ РЕЧИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ (ШИПЯЩИЕ – СВИСТЯЩИЕ, ИХ ПРЕД- И ПОСТПОЗИЦИЯ)

В статье предпринята попытка выявления, анализа и описания девиаций, возникающих в результате нарушения норм орфоэпии, в частности произношения шипящих перед свистящими и наоборот, а также переднеязычных звуков [д], [т] перед ними. На основе сощопроса (запись на аудионосители) выделены устойчивые и слабые нормы произношения, указаны важные орфоэпические проблемы.

Ключевые слова: сощопрос, устойчивые и слабые нормы произношения, девиации, шипящие, свистящие, звуки [д], [т].

M. L. Druzhynets,

Odessa National I. I. Mechnikov University,
Ukrainian Language Department

SOCIOPHONETIC DESCRIPTION OF UKRAINIAN LANGUAGE OF THE PRESENT-DAY YOUTH (HISSING AND WHISTLING SOUNDS, THEIR PRE- AND POSTPOSITION)

The article attempts to identify, analyse and describe the deviations that appear as a result of rules violation, the attention is drawn to the typical mistakes of pronunciation, including pronunciation of hissing sounds before whistling and whistling before hissing as well as the coronal consonants [d], [t] before them. The attention is focused on adherence to the rules of pronunciation according to the field of working of the respondents: 10-11th grade learners of Savranskaya school, the students of philological faculty of the Bulgarian and Ukrainian branch of Odessa Mechnikov National University, chemists, technicians SPU.

The survey (audio record) specifies firm and weak rules of pronunciation, points out essential pronunciation problems and their regularity that is witnessed in history. There is information in many spelling records based on phonetic rules on peculiarities of Ukrainian pronunciation, sound combinations in particular that have been investigated. A parallel is drawn between the present pronunciation and the pronunciation records more or less based on phonetic principles, which fixed the changes that took place in the language and are the orthoepical norms now. The firmest rules of pronunciation are closely connected with those which were recorded in writing during the XIX century. The same peculiarities of pronunciation that had not been recorded or recorded occasionally though have become orthoepic now belong to the unstable and are often violated.

Key words: firm and weak rules of pronunciation, deviation, hissing, whistling, sounds [e], [t].

УДК 81'367.5

Н. В. Кобченко,

к. філол. н.,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
старший викладач кафедри української мови

ПОДВІЙНИЙ І СКЛАДЕНИЙ ІМЕННИЙ ПРИСУДКИ: ЗОНА СИНКРЕТИЗМУ

Встановлено якісний склад дієслів, здатних бути компонентом як подвійного присудка, так і складеного іменного. Обґрунтовано семантичні, граматичні й дистрибутивні чинники, що зумовлюють граматикулізацію дієслівних лексем, спеціалізованих на структуруванні подвійного присудка. Висвітлено трансформацію синтаксичного зв'язку, що супроводжує перехід подвійного присудка до сфери складеного іменного.

Ключові слова: подвійний синтаксичний зв'язок, подвійний присудок, складений іменний присудок, зв'язка, дуплексив, синкретизм, синтаксична омонімія.

Взаємодія мовних одиниць як універсальна властивість мовної системи досить часто спричиняє виникнення перехідних явищ на різних її рівнях. Оскільки синкретичні утворення постають як наслідок реалізації різноманітних комунікативних інтенцій мовців, чи не найсприятливішим ґрунтом для їхнього функціонування є синтаксичний рівень. Незважаючи на те, що дослідження синкретичних синтаксичних одиниць в українському мовознавстві вже має свою традицію, у цій сфері ще залишаються певні лакуни. Зокрема, привертають увагу перехідні втілення формально-граматичної категорії присудка, що перебувають на перетині двох його градем – складеного іменного та подвійного. Відмінності між цими різновидами присудка вже були предметом лінгвістичних рефлексій, проте вичерпний опис зони перехідності між ними відсутній, що й зумовило актуальність пропонованої розвідки.